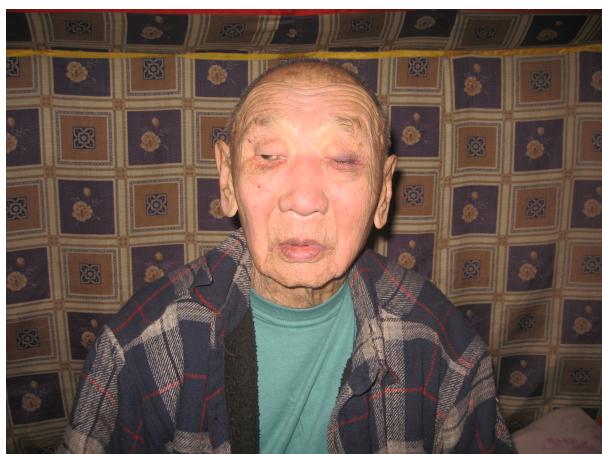

МОНГОЛЫН СҮМ ХИЙДИЙН ТҮҮХЭН ТОВЧООН, МЭДЭЭЛЭЛ-ЯРИЛЦЛАГА

Ярилцлага өгөгчийн нэр	Өсөхийн Бат-Очир	Дугаар	L002
Оршин суугаа аймаг	Улаанбаатар хот	Оршин суугаа сүм	Улаанбаатар хотын Сүхбаатар дүүрэг
Төрсөн газар	Өвөрхангай аймгийн Хужирт сүм	Төрсөн он	1914
Ажил мэргэжил	Лам		
Лам байсан эсэх, Шавилан сууж байсан сүм хийд	Бэйлийн хүрээ	Сүм хийдийн дугаар	ӨХӨТ 012
Одоогийн сүм хийд	Ламрим	Сүм хийдийн дугаар	UB 04
Ярилцлага авсан он сар өдөр	2011 оны 11-р сарын 5	Ярилцлага авсан хүн	Ч. Хулан

Өвөрхангай аймгийн Хужирт сумын Бэйлийн хүрээ

Шашин ном сэргэж эхлэхэд Бэйлийн хүрээ нэртэй нэг хурал хэдэн хөгшчүүд нийлж сэргээсэн юм. Нэг хөөрхөн дуган барьсан. Одоо тэрэнд хурах хүн байхгүй. Эзгүйрчлээ. Энийг нэг тийш нь болгомоор байгаа юм. Бэйлийн хүрээний хийд одоо ийм байдалтай байна.

Бэйлийн хүрээ одоогийн Өвөрхангай аймгийн Хужирт, Өлзийт сум хоёрын зааг дээр байдаг. Хоёр Сүмбэр гэж хоёр сайхан уултай. Тэрний хойд тал л Бэйлийн хүрээний нутаг байгаа юм. Модот, Зүүн булаг хоёрын дунд. Хойд ууландaa Эрээт гэж тусгай дугантай. Бэйлийн дээд талд лам багштаны хөөрхөн сүм байсан юм. Бэйлийн хүрээ хэдэн онд байгуулагдсаныг мэдэхгүй. Анх 9, 10 наснаасаа эхлэн хүрээнд сууж эхэлсэн. Тэр үед л 100 гаран жил болж байгаа юм гэдэг байсан. Олон дугантай байсан. Майдарын дуган, Тахилын дуган, Чойрын дуган, голд нь Цогчэн дуган гэж сайхан том дуган байсан. Сүмийн хоёр дуган, Зүүний хоёр дуган, Манбын нэг гээд зүүн талд таван дуган байсан. Баруун талд хоёр сайхан дуган байсан. Гоё гэр шүтээнтэй байсан юм. Сэдийнх гээд дуган, Эрээгий хааных гээд дуган байсан. Баруун талд хоёр дуган, гурван шүтээний сүм байсан. Нийтдээ 14,15 сүм дуган байсан.

МОНГОЛЫН СҮМ ХИЙДИЙН ТҮҮХЭН ТОВЧООН, МЭДЭЭЛЭЛ-ЯРИЛЦЛАГА

Бэйлийн хүрээний лам нар 1000 хүрч байсан юм гэнэ лээ. Сууж байсан лам нараас Бэйлийн хошууныхан л голлоно. Гэхдээ Баруун сумын лам нар ч сууна, Шанхаас ч лам нар ирж суудаг байсан.

Янз бүрийн Чойжингуудыг шүтнэ. Зүүнийх Намсрай, Чойрынх Гомбо, Эхийн эх Шалши, Барууных Жамсран гээд л дор бүрдээ шүтнэ. Бэйлийн хүрээг Элдэн Бэйлийн хүрээ гэж ч нэрлэдэг байсан. Хүрээний гол шүтээн нь Шалши. Дүйнхор дацанд дүйнхор хурна. Сүрхий сайхан Дүйнхортой байсан. Лам нар их сайн гэж ярих юм билээ. Би барууны хүн. Баруун дацанд хурна. Мөн Чойрт ч хүрж байсан. Эхийн эхэд ч хүрж байсан. Хүрээнд 9,10-тай суугаад хийд хаагдтал байсан. Чойртоо Гүнчэн ламын игчаатай байсан. Зуны адаг сарын хорьд гарахаар бүтээл гэж 6,7 хоног хурна. Хар шаргүй л маань уншина. Бүтээл дуусаад Майдараа эргэнэ. Бэйлийн хүрээний Майдар цуутай сайхан Майдар байсан юм. Цам гарна аа. Гэхдээ цөөхөн дүртэй Дүйнхор цам сүүлд гардаг болсон юм. Цам 7,8 сар орчим гардаг байсан. Хайлан хийдэг байсан. Хайлангийн тусгай дугантай байсан. Гэлэн болсон улс чинь хайлан хийх гэж намар нэг сар сууна даа. Намар хөдөөлдөг нь хөдөөлнө. Хүрээндээ суудаг нь хүрээндээ сууна. Тэгээд л хурал номоо хурна. Дүйчэн бүгдэд дацан дацан янз бүрийн хурал хурна. Зарим нь Жамбын чог хурна. Майдар эргэхэд Майдарын Жамбын чог хурна.

Цогчэнд гурван гүрмээс эхлээд хурна. Донров номнууд байсан. 29-нд арван Хангал хурна. Жамбын чог гэж Майдарын тусгай номнууд байсан. Хойно тэр тахилын сайхан дуган байсан. Тэнд хурдаг байсан юм. Ганжуур эргэнэ. Хөдөөний улс бол Ганжуурыг мэхгүй (их) очиж зална. Гэсгүйгээс гомбо авчихаад хүүхнүүд, жижиг хүүхдүүд их эргэнэ. Эхийн эхэд гурван Ганжуур байна. Алтан ганжуур бий. Барууныхад бас Ганжуур байна. Ганжуур эргэхдээ тэдийд өдийд гэх юм байхгүй. Өвөл ч хамаагүй, зүн ч хамаагүй эргэнэ. Хүрээгээ тойрч эргэнэ. Мөн нутгийн хилийн дээс тойрч эргэнэ. Жас, жасын гэсгүй нарт айлтгаад л зална. Гэхдээ Эхийн эхийнхийг л голдуу зална. Эхийн эх их олон Ганжууртай. Номын бар ч байсан.

Өндөр хувилгаан гэж байсан. Залуухан хүн байсан. Сүүлд нь үймээнээр баригдаад явчихсан. Үгүй хийгээ биз дээ. Элдэн бэйлийн хувилгаан л гэдэг байсан. Танхайдуу, хурал мураг ч нэг их хурахгүй ийм хүн байсан. Ах дүү нар нь хүүхэд шуухадгүй цөм баригдаад явсан.

Хамба их олон солигдсон. Хамгийн сүүлд Надаа Жугаа гэдэг хамба байсан. Сайхан хамба байсан. Бас баригдсан. Цорж лам нь Лодойжав гуай байсан. Ловон нь Буджав гэдэг хүн байсан. Хамгийн сүүлийнх нь. Тэгээд л хоёулаа баригдаад явсан. Их унзад Сорпирэн гэдэг хүн байсан. Сайхан том унзад байсан. Сүүлд Хужиртын артельд байж байгаад тэндээ нас барсан. Цогчэн их гэсгүй нь Мижид гэдэг хүн байсан. Туслах нь Дагдан гэж байсан. Чойрын шунлайв Дармажав, гэсгүй нь Намжил гуай байсан. Төвд лам байгаагүй байх.

Би дом тавьдгийн даваан дээр дацан байхгүй болоод цэрэгт хөөгдөөд явсан. Би 14,15- тайгаасаа эхлээд 21, 22 хүртлээ 10-аад жил Чойрт хурсан. Манай зиндаанд 30 гаруй улс байсан. Зиндааны багш гэж тусдаа хүн байгаагүй. Өөрсдөө тус тусдаа багштай байдаг байсан. Манай хүрээн дээр гавжийн дамжаа барина. Манай хүрээний Гуулин Шийрав гэдэг хүн Хужирт дээр байгаа. (одоо)

Сүм дуганын байдал нь дандаа модон дуганууд байсан. Хятадууд л барьсан юм гэдэг байсан. Мал ихтэй жастай байсан. Хамгийн баян жас нь Барууны жас байсан. Дацангуйд тус тусдаа жастай байсан. Манай хийдтэй

Энэхүү нэр дурдсан хүний аман ярилцлагын үгчилсэн тэмдэглэл нь зөвхөн ярилцагчийн хувийн мэдээллээс бүрдсэн болно.

© Монголын Урлагийн Зөвлөлийн Соёлын Өвийн Хөтөлбөр, Монголын Сүм хийдийн түүхэн товчоон

МОНГОЛЫН СҮМ ХИЙДИЙН ТҮҮХЭН ТОВЧООН, МЭДЭЭЛЭЛ-ЯРИЛЦЛАГА

ойролцоо Баруун сумны хүрээ гэж байсан. Хойшоо болохоор Баруун хүрээ. Өөр тийм ойролцоо хийд байхгүй. Баруун хүрээтэй их холбоотой байсан байх. Ер нь Баруун хүрээний заавар тушаалын дор байсан байх.

Би нисэх онгоцны цаг уурын анхны мэргэжилтэн, үйлдвэрийн мастер, барилгын мастер зэрэг ажил төрөл хийж явсан. 1990 оноо хойш Бэйлийн хүрээ сэргээгдээд тэнд хурж байсан. Дараа нь хотод ирж Ламрим дацанд хурсан.